

PROF. VYTAUTO GUDONIO MONOGRAFIJOS „NEGALIA VISUOMENĖJE IR VAIZDUOJAMAJAME MENE“ RECENZIJA

2020 metai visam pasauliui įsimins kaip įtempta kova su negalia – žmoniją apėmusia neveltimi, siekiant įveikti pandemiją sukėlusį virusą. Iš pradžių tai buvo tikra negalia nepajėgiant įveikti baisios pasaulį užklupusios negandos. Ji buvo kolektyvinė, supranacionalinė, nors paveikė konkrečius žmones. Netrukus šalys suprato, kad bus neįmanoma įveikti pandemijos stengiantis tai daryti pavieniui, tad imta vienytis. Rodos, bendromis pastangomis ji jau įveikiama sutelkus dėmesį į išteklius, kompetenciją.

Kaip tik 2020 metais pasirodė habil. dr. Vytauto Gudonio, Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos profesoriaus, monografija „Negalia visuomenėje ir vaizduojamajame mene“, kur nagrinėjama aklumo negalia: kaip į ją reaguoja visuomenė ir kaip apie ją „kalbama“ vaizduojamajame mene. Negalia – visuomenėje paplitusi problema (kaip teigia autorius, „apie dešimtadalis planetos gyventojų turi įvairių negalių“ [p. 16]). Žvelgiant į negalią ir jos mastą istoriškumo aspektu, perkeltine prasme ją būtų galima įvardyti *pandemijos* terminu. Kodėl žmonija nesusitelkia, kad ją įveiktų? Pasaulio istorijoje gausu faktų, kai dėl valdžios siekio, pavydo, nepritavimo įsitikinimams turintieji galią kitus padarydavo neįgaliais atimdami regėjimą. Ne tik pasaulio galingieji, bet ir eiliniai žmonės ilgai nenorėjo matyti, kalbėti, tuo labiau padėti negalią turintiems žmonėms. Apie juos kalbėjo vaizduojamasis menas.

Deja, mokslininkai tam, kad šį reiškinį išryškintų ir susistemintų, skyrė nepakankamai dėmesio. Tad prof. V. Gudonio parengta monografija ypač svarbi, gilinantis į negalios, konkrečiai – neregystės, fenomeną ir jo komunikaciją mene. Studijuodama šią monografiją pirmiausia ją priėmiau kaip tylų mokslininko šauksmą – tokį patį, kaip nekalbėdami savo piešiniais mums apie baisią neregystės dalį šaukia dailininkai.

Pirmiausia noriu atkreipti dėmesį į tai, kad ši monografija skirta ne tik įvairių sričių ir krypčių mokslininkams, kuriuos jau įvadinėje monografijos dalyje autorius įtikina tyrimo metodologijos pagrįstumu, atkreipia jų dėmesį į medžiagos pateikimo specifiškumą bei šio darbo tarpdiscipliniškumą. Manau, ši monografija skirta visiems žmonėms – ne tik siekiant jiems priminti, kad tarp mūsų gyvena neregintieji. Šios monografijos autorius, pristatydamas įvairių epochų ir šalių dailininkų kūrybą, įtikinamai atskleidžia, kaip gyvena bei kenčia dauguma šią

negalią turinčių žmonių ir kaip tik nedaugeliui pavyksta išsiveržti iš užburto negalios rato. Išėitį iš šio užburto rato galime parodyti bendromis mūsų pastangomis įveikdami šią istorinę pandemiją.

Prof. Vytautas Gudonis šią temą tyrinėja beveik 40 metų. Rengdamas knygą jis ištyrinėjo maždaug 6000 meno kūrinių (tai paties autoriaus visą gyvenimą kaupta šių darbų reprodukcijų kolekcija), panaudojo 381 mokslinį šaltinį. Tai – ne meno kritikos darbas, o socialinių nuostatų neįgaliųjų atžvilgiu, išreikštų per meno prizmę, istorinės raidos tyrimas. Tai – socialinis tyrimas, atskleidžiantis įvairių laikotarpių, visuomenių požiūrius į neregius. Šis tyrimas pristato plačią požiūrių paletę – nuo patyčių, abejingumo iki užuojautos, pagarbos ir paramos. Prof. V. Gudonis – edukologas, visą akademinį gyvenimą dirbantis vaikų ir suaugusiųjų, turinčių negalią, ugdymo srityje. Turbūt todėl profesorius buvo toks atidus šių žmonių mokymo vaizdavimui dailėje. Tai – įkvepiantys ir viltingai nu-teikiantys pavyzdžiai.

Monografija – fundamentalus savo turiniu, didelės apimties (beveik 600 puslapių) darbas. Be pratarinės, įvado, išvadų, apibendrinimo anglų ir rusų kalbomis, ją sudaro dvi didelės dalys. Monografijos medžiaga pateikta specifiskai, nes ji skirta ne tik regintiems žmonėms, bet ir neregiam. Autorius siekia, kad „neregys, skaitydamas tekstą specialia aparatūra ar pasitelkęs į pagalbą skaitovą, galėtų susidaryti elementarius pateikiamų ir aptariamų meno darbų vaizdinius“ (p. 493). Tad prieš pateikdamas kiekvieno meno kūrinio analizę supažindina su kūrėjo biografija. Taip skaitytojui lengviau suvokti kūrėją ir jo laikmetį.

Pirmojoje dalyje analizuojamos visuomenės nuostatos į neįgaliuosius istorijos raidoje. Šias senovėje vyravusias nuostatas mokslininkas traktuoja kaip iškreipto socialinio negalios vaizdinio atspindį. Nemažai dėmesio jis skiria religijų nuostatomis į negalią ir neįgaliuosius. Viena iš skyrių tyrinėtojas istoriskai analizuoja apakimimą kaip bausmę. Tiesa, suteikia ir tam tikro optimizmo, toliau pristatydamas visuomenės nuostatų pozityviąją dinamiką – nuo neregijų globos organizavimo iki inkliuzinio ugdymo. Šioje dalyje nagrinėjamas ir neregijų profesinis aktyvumas istorinės raidos požiūriu. Pirmoji dalis baigiama šiuolaikinės visuomenės nuostatomis į neįgaliuosius. Ypač vertinga tai, kad prof. V. Gudonis, analizuodamas minėtus probleminius klausimus pasauliniu, Europos mastu, nuolat grįžta prie Lietuvos konteksto, pateikdamas empirinių tyrimų duomenis. Taigi pirmoji šios monografijos dalis – tai lyg mokslininko analitinio žvilgsnio ekskursas per amžių bėgį iki šių dienų, skaitytojui pristatant negalios fenomeną ir visuomenės požiūrio į jį bei neįgaliuosius raidą.

Tai paruošia skaitytoją antrajai monografijos daliai – suprasti protu bei priimti širdimi vaizduojamame mene pateiktą neįgalaus žmogaus įvaizdį ir apmąstyti monografijos autoriaus pateikiamą šio įvaizdžio interpretaciją.

Antrosios dalies pirmame skyriuje autorius, pasitelkęs puikių pavyzdžių, nagrinėja neregio muzikanto įvaizdį vaizduojamajame mene, pradėdamas nuo senovės Egipto meno ir baigdamas Naujausiais laikais. Nagrinėjamas neregio elgetos įvaizdis nuo Senovės Peru iki Naujausių laikų meno. Toliau, trečiame skyriuje, pristatomi ir analizuojami konkretūs neregiai, pavaizduoti vaizduojamojo meno darbuose – pradedant žymiuoju graikų poezijos tėvu Homeru ir baigiant garsiuoju dainininku Andrea Bocelli. Ten, kur tik įmanoma, profesorius pristato, kaip keitėsi požiūris į konkrečią personaliją meno kūriniuose. Ketvirtas antrosios monografijos dalies skyrius skirtas neregės moters įvaizdžiui. Autorius ypač dėmesingas šio įvaizdžio analizei, nors ir pažymi, kad jo turimoje darbų kolekcijoje vyrauja vyrų vaizdavimas, o moterims skirta tik 2 proc. darbų. Penktame skyriuje pristatomi neįgalieji – karų aukos. Nors profesorius pažymi, kad ši tema vaizduojamajame mene nepopuliari, jam pavyko surinkti tiek darbų, kad šį skyrių parašytų ne tik informatyviai, bet ir išsamiai analitiškai. Šeštas skyrius skirtas neregų profesinei veiklai – nuo tradicinių amatų iki profesionalų, konkuruojančių darbo rinkoje. Nuo gana pragmatiško, bet jautraus savo turinio išraiškomis šešto skyriaus ypač skiriasi septintas skyrius, kur pristatomi ir analizuojami darbai, išreiškiantys aklumą, kaip metaforą ir simbolį. Tai – filosofinis skyrius, bet pasitelkus iliustracijas jis nesunkiai suprantamas įvairaus išsilavinimo žmonėms. Aštuntame skyriuje istorinės raidos požiūriu pristatomi darbai, nepriskirtini nė vienai iš nagrinėtų temų, bet vertingi, praturtinantys neregio įvaizdžio raiškos detales. Dar vienas skyrius skirtas neregio įvaizdžiui japonų miniatiūroje. Dešimtame skyriuje autorius subtiliai pateikia neregio įvaizdį vaizduojamajame tiflohumore, pabrėždamas, kad saviironija – stiprios asmenybės bruožas. Paskutiniai trys antrosios dalies skyriai skirti dailininkams neregiams ir jų kūrybai, rankų nevaldantiems dailininkams ir jų kūrybai bei neregio paveikslui ir aklumo temai filatelijoje.

Monografijos pabaigoje pateikdamas apibendrinimą, autorius pabrėžia, kad negalia visuomenėje ir vaizduojamajame mene atskleista, remiantis simbolinio interakcionizmo teorija, K. G. Jungo analitinės psichologijos prieiga bei taikant ikonologinį kultūros ir meno istorijos interpretacijos metodą. Be to, atliktas kiekybinis tyrimas – apklausa raštu, leidusi nustatyti visuomenės požiūrį į asmenis, turinčius regėjimo negalią.

Monografijos esminė medžiaga baigiama išvadamis, kurias neabejotinai galima vertinti kaip naujas mokslo žinias, pasižyminčias tarpdiscipliniškumu ir reikšmingas socialiniams bei humanitariniams mokslams, ypač antropologijai, sociologijai, psichologijai, edukologijai, istorijai, kultūrologijai, menotyrai.

Gaila, kad užsienio mokslininkai ir skaitytojai šiuo metu galės susipažinti tik su monografijos santrauka (anglų bei rusų kalbomis). Manau, kad ši monografija savo moksline, kultūrine, ypač humanitarine, verte nusipelno būti plačiai paskleista, tad

Recenzija

būtų tikslinga ją išversti į anglų kalbą. Tai būtų dar vienas žingsnis, informuojantis pasaulį apie Lietuvoje atliktus pasaulinio lygio mokslo darbus.

Prof. habil. dr. Palmira Jucevičienė
Kauno technologijos universitetas
2021-06-10